

МІКІС

ОЄОД

Р&КІС

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ
Οι αφίσες μου

MIKIS THEODORAKIS
My posters

ISBN 978-960-8386-61-7

© Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ ΕΠΕ
1η έκδοση, Οκτώβριος 2007

Επιμέλεια, κείμενα **Μαρία Αδαμαντίδου**
Καλλιτεχνική επιμέλεια, σχεδιασμός εξωφύλλου **Ελένη Κασκαρίκα**

Διόρθωση ελληνικού κειμένου **Γιώτα Πολυδωροπούλου**
Αγγλική μετάφραση & διόρθωση αγγλικού κειμένου **Καλλιόπη Γουρντί**

Οι στίχοι από τον *Αστυνάκτα* του Γιώργου Σεφέρη, στο κείμενο της Μαρίας Φαραντούρη, αποδόθηκαν στα αγγλικά από την Δρα Gail Holst-Warhaft. Το κείμενο του Αντώνη Καλογιάννη προήλθε από συνέντευξη που παραχώρησε στη Μαρία Αδαμαντίδου.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ

Φωτογράφιση αφισών **Ιωάννης Ασημακόπουλος** και **Δημήτρης Τσεβάς**
Ψηφιακή επεξεργασία αρχείων των αφισών **Δ. Πλέσσας ΕΠΕ**
Συντονισμός **Έφη Ανδρικοπούλου**

Οι αφίσες του λευκώματος αποτελούν μέρος του Αρχείου του Μίκη Θεοδωράκη, το οποίο φυλάσσεται στη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη» του Συλλόγου «Οι Φίλοι της Μουσικής» και περιλαμβάνονται στο λεύκωμα αυτό με την ευγενική άδεια του συνθέτη.

Πηγή φωτογραφιών: Αρχείο Μαργαρίτας Θεοδωράκη.

Κεντρική διάθεση

ΚΕΡΚΥΡΑ
ε κ δ ό σ ε ι ς **BOOKSTORE**

Βλαχάβα 6-8, 10551 Αθήνα
Τηλ.: 210-3314.714, fax: 210-3230.338
www.economia.gr, sales@economia.gr

Ο εκδότης κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να εντοπίσει τυχόν κατόχους δικαιωμάτων για τις εικόνες που περιλαμβάνονται στην έκδοση αυτή, είναι δε πρόθυμος να προβεί σε διορθωτικές κινήσεις σε περίπτωση που δικαιούχος ή δικαιούχοι επικοινωνήσουν μαζί του μετά τη δημοσίευση του βιβλίου.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

ΣΥΝΟΔΕΥΕΤΑΙ ΑΠΟ CD ΜΕ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΗΧΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Φωτογραφία εσωφύλλου:
Κοσμοπλημμύρα στη συναυλία του Μίκη Θεοδωράκη στο γήπεδο του Παναθηναϊκού στις 24 Σεπτεμβρίου 1976.

© KERKYRA Publications
First Edition: October 2007

Editor, Texts **Maria Adamantidis**
Art Direction, Cover Design **Eleni Kaskarika**

Copyediting **Giota Polydoropoulou**
English translation & editing **Kalliope Gourtis**
(Note: Member of Parliament Mimis Androulakis' prologue in English is his adaptation.)

The excerpt from Georgios Seferis' *Astyanax* was translated into English by Dr. Gail Holst-Warhaft. Antonis Kalogiannis' text resulted from an interview with Maria Adamantidis.

PRODUCTION **KERKYRA Publications**

Posters photographed by **Ioannis Asimakopoulos** and **Dimitris Tsevas**
Digital processing of posters **D. Plessas Ltd.**
Coordination **Efi Andrikopoulou**

The posters featured in this book are from the Mikis Theodorakis Archive of the Friends of Music Society's Great Music Library "Lilian Voudouri". They appear here with the permission of the composer.

The photographs appear courtesy of the Margarita Theodoraki Archive.

Main distributor

ΚΕΡΚΥΡΑ
p u b l i c a t i o n s **BOOKSTORE**

6-8 Vlahava St., 10551 Athens
Tel: +30 210-3314.714; Fax: +30 210-3230.338
www.economia.gr, sales@economia.gr

The publisher has made every possible effort to contact potential rights holders of images appearing in this book and is willing to make any related corrections should the potential rights holders contact the publisher after publication.

Reproduction of this work, either in part or in whole, in its original form, translated, or otherwise modified is strictly prohibited without the prior written consent of the publisher.

A CD with unpublished material accompanies this publication.

Photograph on front and back sleeve:
Panathinaikos Soccer Stadium overflowing during a Mikis Theodorakis concert on September 24, 1976.

MIKIS THEODORAKIS

My posters

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Οι αφίσες μου

Editor

Maria Adamantidis

Επιμέλεια-κείμενα

Μαρία Αδαμαντίδου

KERKYRA Publications – economia PUBLISHING

ATHENS 2007

Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ – economia PUBLISHING

ΑΘΗΝΑ 2007

CONTENTS

PREFACE	
Alexandra C. Vovolini-Laskaridis	8
FOREWORD	
Michalis Liapis Minister of Culture	10
Fani Palli-Petralia Former Minister of Tourism Development	12
Evangelos Venizelos Member of Greek Parliament, former Minister of Culture	14
Mimis Androulakis Member of Greek Parliament	16
INTRODUCTION	
Maria Adamantidis	20
POINT OF DEPARTURE	
Mikis Theodorakis “We set thousands of fires ablaze everywhere we went”	28
TRAVEL COMPANIONS	
Maria Farantouri “The means to exit a period of spiritual darkness”	44
Petros D. Pandis “Moments of great beauty”	46
Antonis Kalogiannis “We’d start the song and the audience would finish it”	50
Lakis Karnezis “Like the most beautiful song in the world”	54
Vassilis Vassilikos “The Wizard of Oz who could overcome all barriers”	58
AUDIENCE	
Ilias Giannopoulos Melody and text in the work of Mikis Theodorakis	66
Ilias Nikolakopoulos A vital political presence	76
ITINERARY	
• From Athens to Leningrad (1952-1966)	80
• From Riga to La Plata (1968-1973)	92
• From Stockholm to Chios (1974-2005)	150
APPENDIX	316
SOURCES	358
WORKS LISTED	360
INDEX	364

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
Αλεξάνδρα Κ. Βοβολίνη-Λασκαρίδη	9
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ	
Μιχάλης Λιάπης	
Υπουργός Πολιτισμού	11
Φάνη Πάλλη-Πετραλιά	
Τέως Υπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης	13
Ευάγγελος Βενιζέλος	
Βουλευτής, τέως Υπουργός Πολιτισμού	15
Μίμης Ανδρουλάκης	
Βουλευτής	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Μαρία Αδαμαντίδου	21
ΑΦΕΤΗΡΙΑ	
Μίκης Θεοδωράκης	
«Όπου κι αν πηγαίναμε, ανάβαμε χιλιάδες φωτιές»	28
ΣΥΝΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ	
Μαρία Φαραντούρη	
«Οχημα για την έξοδο από το πνευματικό σκοτάδι»	44
Πέτρος Πανδής	
«Στιγμές μεγάλης ομορφιάς»	46
Αντώνης Καλογιάννης	
«Αρχίζαμε το τραγούδι εμείς και το τελείωνε ο κόσμος»	50
Λάκης Καρνέζης	
«Το ωραιότερο τραγούδι του κόσμου»	54
Βασίλης Βασιλικός	
«Ήταν ο Μάγος του Οζ που διαπερνούσε όλα τα φράγματα»	58
ΑΚΡΟΑΤΕΣ	
Ηλίας Γιαννόπουλος	
Μέλος και λόγος στο έργο του Μίκη Θεοδωράκη	66
Ηλίας Νικολακόπουλος	
Μια πολυσήμαντη πολιτικά παρουσία	76
ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟ	
• Από την Αθήνα έως το Λένινγκραντ (1952-1966)	80
• Από τη Ρίγα έως τη Λα Πλάτα (1968-1973)	92
• Από τη Στοκχόλμη έως τη Χίο (1974-2005)	150
APPENDIX (ΑΓΓΛΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ)	316
ΠΗΓΕΣ	359
ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ	361
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	365

MIKIS THEODORAKIS

PREFACE

Creating a book that is unlike any other about Mikis Theodorakis' music and his work's influence is both an immense challenge and a great responsibility; and this, because Mikis is larger than life. His music has captured the hearts of millions of people from different cultures in most parts of the world. In Greece, he succeeded in making popular some of the most beautiful lyrics written in his native language. Such a book is a challenge because it is not at all easy to shed light on Mikis' work accurately and in depth. It is a body of work that is so voluminous and complex that inevitably some aspect of it will be overlooked.

We felt a great sense of responsibility when Mikis and Myrto entrusted us with such exciting material – both historically and artistically – which comprises the central theme of this book: the posters from Mikis' performances all over the world. The material is seductive and multi-layered, written in 19 languages; it is priceless historical, musical, political and social testimony that spans six decades of the still young, modern Greek state.

And this is why, as publisher, I would like to specially thank: Mikis for his generosity of soul and patience; Myrto, for giving us the material which she managed to preserve, very often under incredible circumstances; Margarita for bringing me into contact with her parents; and Yiorgos for his *a capella* performance on occasion of his father's 80th birthday in Galata, Chania, which moved me deeply.

Accompanying and complementing this book is a CD containing rare and exclusive audio material from Mikis Theodorakis' concert tours, courtesy of Petros Pandis. I am sincerely grateful to Petros Pandis for his generous and valuable contribution. I believe that the combination of picture and sound will take readers on a wonderful journey of discovery.

As the reader wanders through the pages of this book, seeing the posters that accompanied Mikis all over the globe during periods that were truly heroic, I believe that he or she will derive substantial relief from the permeating prosaicness of daily life, during a period of time that is not at all heroic for our country as it slowly comes to terms with the modern way of life and is at the same time overwhelmed with a consumerism obsessed with anything that "glitters."

Alexandra C. Vovolini-Laskaridis
Publisher

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το να δημιουργήσει κανείς ένα βιβλίο διαφορετικό, με κεντρικό έρεθισμα το μουσικό έργο του Μίκη Θεοδωράκη και την απήχηση που είχε στις πλατιές μάζες, είναι μια μεγάλη πρόκληση και ευθύνη μαζί. Γιατί ο Μίκης είναι αυτό που οι Αγγλοσάξονες ονομάζουν –και νομίζω πως δεν μπορεί ν’ αποδοθεί στα ελληνικά– larger than life. Η μουσική του συγκλόνισε τις καρδιές εκατομμυρίων ανθρώπων από διαφορετικούς πολιτισμούς στις περισσότερες χώρες του πλανήτη μας. Στη χώρα μας, μάλιστα, πέτυχε να διαδώσει μερικούς από τους ωραιότερους στίχους που έχουν γραφτεί στην ελληνική γλώσσα.

Ένα τέτοιο βιβλίο αποτελεί πρόκληση γιατί δεν είναι καθόλου εύκολο να φωτίσει κανείς το έργο του Μίκη με ακρίβεια και σε βάθος. Ένα έργο τόσο απέραντο και πολυσύνθετο που πάντα κάποια οπτική γωνία θα έχει ξεφύγει.

Ήταν βαριά η ευθύνη που νιώσαμε για την εμπιστοσύνη που μας έδειξαν ο Μίκης και η Μυρτώ να μας καταθέσουν ένα συναρπαστικό –ιστορικά και εικαστικά– υλικό που συνιστά και το κεντρικό θέμα αυτού του βιβλίου: τις αφίσες των συναυλιών που έδωσε ο Μίκης στα πέρατα του κόσμου. Ένα υλικό σαγηνευτικό και πολυεπίπεδο –ένα βαρύτιμο ιστορικό, μουσικό, πολιτικό, κοινωνικό ντοκουμέντο, γραμμένο σε 19 γλώσσες, που διατρέχει έξι δεκαετίες από τη μικρή ζωή του νεότερου ελληνικού κράτους.

Γ’ αυτό και θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα, από τη θέση του εκδότη, τον Μίκη για τη γενναιοδωρία ψυχής και την υπομονή του, τη Μυρτώ που διέσωσε κάτω από μυθιστορηματικές, συχνά, συνθήκες τις αφίσες που περιέχονται σ’ αυτή την έκδοση και που μας τις παρέδωσε στο αγαπημένο τους σπίτι στο Βραχάτι, τη Μαργαρίτα που μ’ έφερε σ’ επαφή με τους γονείς της, και τον Γιώργο που με συγκίνησε τόσο βαθιά, τραγουδώντας a capella στα 80ά γενέθλια του πατέρα του στον Γαλατά Χανίων...

Η έκδοση αυτή είναι εμπλουτισμένη μ’ ένα αποκλειστικό ηχητικό ντοκουμέντο: ένα CD με σπάνιο υλικό από τις περιοδείες του Μίκη Θεοδωράκη, που μας προσέφερε με γενναιοδωρία ο Πέτρος Πανδής από το προσωπικό του αρχείο. Ευχαριστώ τον Πέτρο Πανδή εγκάρδια, γι’ αυτή τη μεγάλη προσφορά του προς τις εκδόσεις μας, πιστεύοντας ότι εικόνα και ήχος μαζί θα σας χαρίσουν αποκαλυπτικές στιγμές.

Ζούμε σήμερα σε μια εποχή καθόλου ηρωική για την πατρίδα μας, που περνάει μια φάση αργής προσγείωσης στον σύγχρονο τρόπο ζωής και ταυτόχρονα μιας καταναλωτικής μανίας για ό,τι «γυαλίζει». Γι’ αυτό πιστεύω ότι η περιήγηση του αναγνώστη αυτού του βιβλίου με τις αφίσες που συνόδεψαν τον Μίκη στα πέρατα του κόσμου σ’ εποχές που ήταν πράγματι ηρωικές, θα προσφέρει «ψυχική ανάταση» μέσα στην καθημερινή, διάχυτη πεζότητα...

“Another facet of Mikis Theodorakis’ International Career Path”

Mikis Theodorakis’ particular status as music composer and political figure of international scope is well known to everyone. However, this book reveals another facet of his international career path. It further re-establishes, through art, the role Mikis Theodorakis has played as the unofficial ambassador of the Greek psyche and conscience – primarily, but not exclusively – during the dictatorship. At the same time, it gives us the opportunity to take a look at the various traits of Greekness others attribute to us, but also those traits we attribute to ourselves. This is why I am very happy to welcome the publication of this important book, enriching the existing bibliography which deals with this unique Greek artist and thinker who has influenced the course of modern Greek culture.

Michalis Liapis
Minister of Culture

«Μια άλλη πτυχή της παγκόσμιας διαδρομής του Μίκη Θεοδωράκη»

Η ιδιαίτερη θέση του Μίκη Θεοδωράκη ως μουσικοσυνθέτη και ως πολιτικού προσώπου με διεθνή ακτινοβολία, είναι γνωστή σε όλους. Ωστόσο το λεύκωμα αυτό αποκαλύπτει μία άλλη πτυχή της παγκόσμιας διαδρομής του. Επιβεβαιώνει εικαστικά το ρόλο που έπαιξε ο Μίκης Θεοδωράκης ως ανεπίσημος πρεσβευτής της ελληνικής ψυχής και συνείδησης, ιδιαίτερα –αλλά όχι μόνον– στα χρόνια της δικτατορίας. Ταυτόχρονα μάς δίνει την ευκαιρία να δούμε τις ποικίλες εκφάνσεις της ελληνικότητας που μας αποδίδουν συχνά οι άλλοι, αλλά και εμείς οι ίδιοι. Γι' αυτό και καλωσορίζω με ιδιαίτερη χαρά αυτή τη σημαντική έκδοση που έρχεται να προστεθεί στη βιβλιογραφία γύρω από τον μοναδικό αυτόν Έλληνα δημιουργό και στοχαστή, που σημάδεψε την πορεία του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού.

Μιχάλης Λιάπης
Υπουργός Πολιτισμού

“An alchemist of music”

Mikis Theodorakis is an enlightened, multi-dimensional, timeless composer – a gigantic figure in Greek music – who transcended our country’s borders to reach all corners of the world, as did the sound of his music.

He is the composer of *Axion Esti*, but also of *Epitaphios* and the opera *Lysistrata*. He is the composer who fights for freedom, who founds the Culture of Peace Movement, who wins the Lenin Prize and is nominated for the Nobel Peace Prize in 2000.

Mikis Theodorakis expresses modern Greece not only in musical terms, but also politically and socially. His work follows historical events of recent years, making him a creative genius. His musical language is at the same time political and poetic, a lyrical means of expressing ideologies, values and dreams that concern and address all people.

Mikis Theodorakis is an alchemist of music, who with the help of his own sorcerer’s stone, which is his passion for life, composes golden melodies based on universal values, such as freedom, peace and love. And this is why his work knows no borders, because the values he expresses are not contained within borders. They do not concern one race, but all; they do not speak only to the Greek but to all people around the world. His music, coming alive through notes, is the vehicle for this transcending experience.

Whenever I hear his music, it touches me; its passion moves me, stirring up intense emotions and feelings of exhilaration and optimism. The musical notes reach my mind and soul and revive strong images. His music is so imposing that it resides within me permanently, following me even when the notes can no longer be heard...

Fani Palli-Petralia
Former Minister of Tourism Development

«Ένας αλχημιστής της μουσικής»

Ο Μίκης Θεοδωράκης είναι ένας φωτισμένος, πολυδιάστατος, διαχρονικός συνθέτης, ένας ογκόλιθος στο χώρο της ελληνικής μουσικής σκηνής, που ξεπέρασε τα όρια της χώρας μας και απλώθηκε στον παγκόσμιο χάρτη, όπως ο ήχος της μουσικής του.

Είναι ο συνθέτης του *Άξιον Εστί* αλλά και του *Επιτάφιου*, ο συνθέτης της όπερας *Λυσιστράτη*, είναι ο συνθέτης ο οποίος πολεμά για την ειρήνη, ιδρύει το Κίνημα «Πολιτισμός της Ειρήνης», τιμάται με το βραβείο Λένιν για την ειρήνη, και προτείνεται το 2000 για το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης.

Ο Μίκης Θεοδωράκης εκφράζει τη νεότερη Ελλάδα, όχι μόνο μουσικά αλλά πολιτικά και κοινωνικά. Το έργο του ακολουθεί την ιστορία των νεότερων χρόνων. Γι' αυτό και είναι ένας δημιουργός μεγαλοφυής. Ο μουσικός του λόγος είναι ταυτόχρονα λόγος πολιτικός και ποιητικός, ο οποίος μετουσιώνει ιδεολογίες, αξίες, οράματα που αφορούν και απευθύνονται σε όλους τους ανθρώπους.

Ο Μίκης Θεοδωράκης είναι ένας αλχημιστής της μουσικής που μέσα από τη λυδία λίθο του, που είναι το πάθος για τη ζωή, συνθέτει χρυσές μελωδίες για πανανθρώπινες αξίες όπως είναι η ελευθερία, η ειρήνη, η αγάπη. Γι' αυτό και το έργο του είναι παγκόσμιο. Γιατί οι αξίες που εκφράζει δεν γνωρίζουν σύνορα. Δεν αφορούν μία φυλή, αλλά όλες, δεν απευθύνονται μόνο στον Έλληνα, αλλά στον πολίτη του κόσμου, σε όλους τους ανθρώπους της Γης. Η μουσική του είναι η υπέρβαση που παίρνει σάρκα και οστά μέσα από τις νότες.

Κάθε φορά που ακούω τη μουσική του, νιώθω να με αγγίζει και να με συνεπαίρνει το πάθος του. Μου δημιουργεί έντονα συναισθήματα συγκίνησης, αισιοδοξίας και ψυχικής ανάτασης. Οι νότες διεισδύουν στο μυαλό και στην ψυχή και μου ζωντανεύουν εικόνες δυνατές. Η μουσική του είναι τόσο επιβλητική, που μένει ανεξίτηλη μέσα μου και με ακολουθεί ακόμη και όταν οι νότες παύουν ν' ακούγονται...

Φάνη Πάλλη-Πετραλιά
τέως Υπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης

«The musical accompaniment to our country's post-war history»

Mikis is the ultimate man-symbol, or rather man-movement. His personality and his work constitute a seminal chapter in the history of Greek culture – in other words, of Greek politics. Few creators and even fewer political leaders have had the good fortune of being able to cross over from decade to decade proudly, expressing our people's angst, dignity and sentiment.

Mikis Theodorakis' works are the musical accompaniment to our country's post-war history. He, however, is something much more than that. He is the archangel of a hope that is crushed and simultaneously revived. This is our country's saving grace and Mikis knows how to express the soul of this country.

Evangelos Venizelos
*Member of Greek Parliament,
former Minister of Culture*

«Η μουσική υπόκρουση της μεταπολεμικής μας ιστορίας»

Ο Μίκης είναι ο κατεξοχήν άνθρωπος-σύμβολο, μάλλον ο άνθρωπος-κίνημα. Η μορφή και το έργο του είναι μια κιβωτός του ελληνικού πολιτισμού, δηλαδή της ελληνικής πολιτικής. Λίγοι δημιουργοί και ακόμη λιγότεροι πολιτικοί ηγέτες είχαν την τύχη να «διασχίζουν» υπερήφανα τη μία δεκαετία μετά την άλλη, εκφράζοντας την αγωνία, την αξιοπρέπεια, το φρόνημα του λαού μας.

Τα έργα του Μίκη Θεοδωράκη είναι η μουσική υπόκρουση της μεταπολεμικής ιστορίας της χώρας μας. Ο ίδιος, όμως, είναι, κατά πολύ περισσότερο, ο αρχάγγελος μιας ελπίδας που διαψεύδεται και ταυτόχρονα αναπτερώνεται. Αυτό είναι που μας σώζει ως τόπο και ο Μίκης ξέρει να εκφράζει την ψυχή του τόπου.

Ευάγγελος Βενιζέλος
Βουλευτής, τέως Υπουργός Πολιτισμού

«The impossibility of an ideal revolution, of an ideal love»

No man, dead or alive – not Beethoven, nor Marx, nor Freud, nor Dostoyevsky, nor Che – has had such a profound and lasting influence on who we are, who we would wish to be and are not, as Mikis and his work. Mostly influenced were members of my generation coming of age around April 21st 1967. An amateur radio station owned by a mutual friend, Nikos Koundouros, broadcasting from St. Nicholas in Crete, plays the song “An thimitheis to oneiro mou” (*Should you remember my dream*) for the first time, and all the other songs that followed. From that moment on, nothing will ever be the same. A new light is shed on our youth. The adolescent awakening of an earth-bound people’s utopia. His music marked the stages of our lives: Pride in our poverty with “Drapetsona”; our first loves with “Fengari magia mou kanes” (*Moon, you’ve cast a spell on me*); our first street fight with “Romiossini”; the great college parties with “Periyali” (*Beach*); breaking the law during the Resistance with bootleg tapes traveling hand to hand from Zatouna; in isolation and in prison with “Geia sou Acropoli, Tourkolimano, Odos Voukourestiou” (*Hello Acropolis, Tourkolimano, Voukourestiou street*); at the Polytechnic school with the *Axion Esti* poem. When the dictatorship fell, I mischievously whispered to you “Thank you for all the girls you helped us win over with your songs.” “I want a commission,” you said, laughing.

Exactly what do you represent, Mikis? The impossibility of an ideal revolution, of an ideal love; the impossibility that gave meaning to our lives and has been stored in the “hard drive” of our existence.

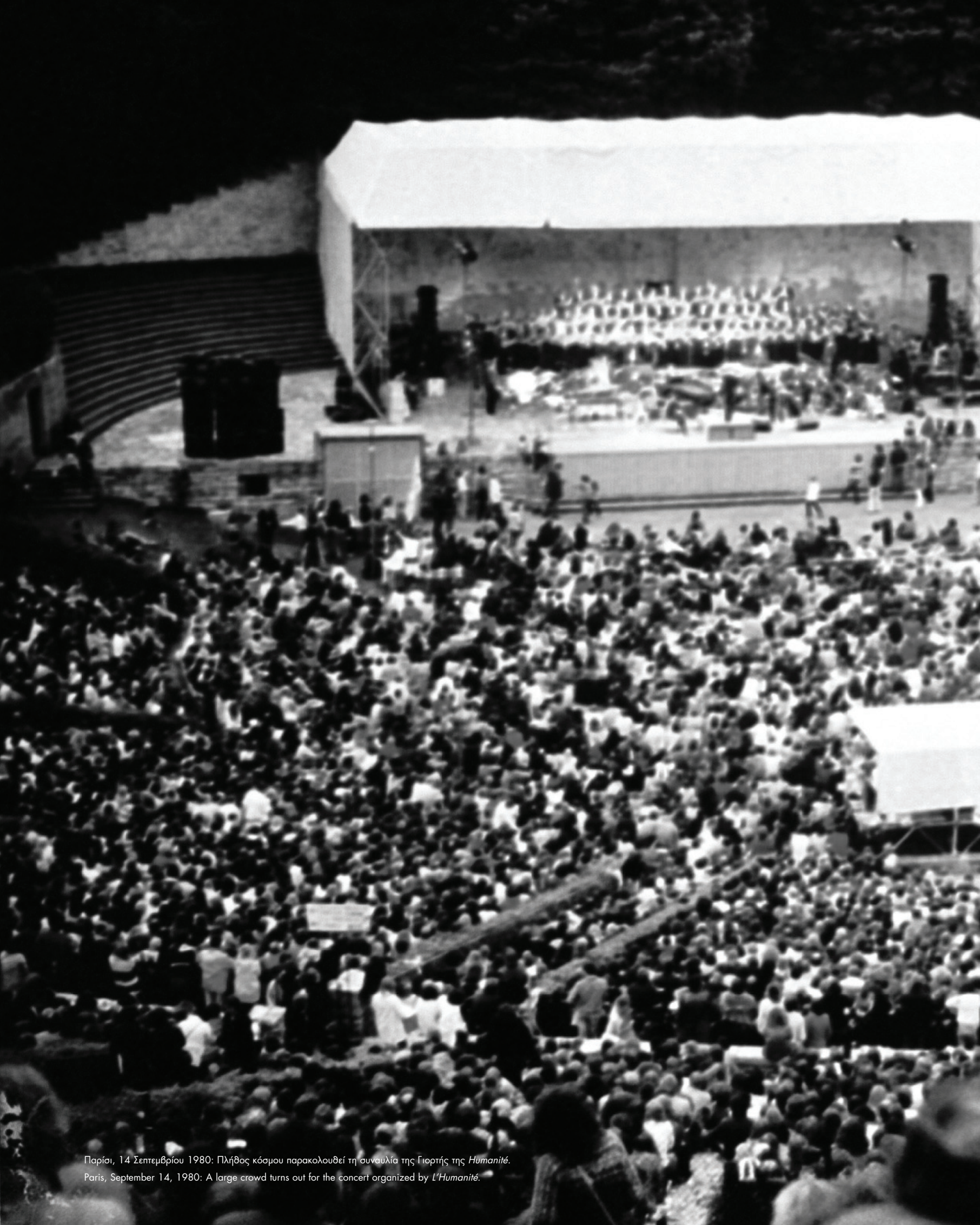
Mimis Androulakis
Member of Greek Parliament

«Το ανέφικτο της ιδανικής επανάστασης, του ιδανικού έρωτα»

Κανείς άνθρωπος, ζωντανός ή πεθαμένος, ούτε ο Μπετόβεν, ο Μαρξ, ο Φρόιντ και ο Ντοστογιέφσκι, ούτε ο Τσε δεν άσκησε τόσο βαθιά και διαρκή επίδραση σ' ό,τι είμαστε, σ' ό,τι θα θέλαμε να είμαστε και δεν είμαστε, όσο ο Μίκης και το έργο του. Ειδικά στη γενιά μου, αυτή που ξεμύτισε λίγο πριν, λίγο μετά την 21η Απριλίου. Ένας ερασιτεχνικός ραδιοφωνικός σταθμός του κοινού μας φίλου, του Κούνδουρου, στον Άγιο Νικόλαο Κρήτης παίζει πρώτη φορά το «Αν θυμηθείς το όνειρό μου» και ύστερα όλα τα άλλα. Τίποτε δεν θα είναι πια το ίδιο. Ένα καινούργιο φως έπεσε στη νεότητά μας. Το εφηβικό ξύπνημα μιας γήινης λαϊκής ουτοπίας. Η περηφάνια για τη φτώχεια μας με τη «Δραπετσώνα». Οι πρώτοι έρωτες με το «Φεγγάρι μάγια μου 'κανες». Το πρώτο ξύλο στο δρόμο με τη «Ρωμιοσύνη». Τα μεγάλα φοιτητικά γλέντια με το «Περιγιάλι». Η παρανομία στην αντίσταση με τις κασέτες χέρι με χέρι από τη Ζάτουνα. Στην απομόνωση και στη φυλακή: «Γεια σου Ακρόπολη, Τουρκολίμανο, οδός Βουκουρεστίου». Στο Πολυτεχνείο: «Της Δικαιοσύνης ήλιε νοπέ». Όταν έπεσε η χούντα σου ψιθύρισα πονηρά: «Ψηλέ, σου οφείλουμε τα κορίτσια που ρίξαμε με τα τραγούδια σου». «Θέλω ποσοστά», γέλασες.

Τελικά, Μίκη μου, τι αντιπροσωπεύεις; Το ανέφικτο της ιδανικής επανάστασης, του ιδανικού έρωτα, το ανέφικτο που έδωσε νόημα στη ζωή μας και καταγράφηκε στο «σκληρό δίσκο» της ύπαρξής μας.

Μίκης Ανδρουλάκης
Βουλευτής

Παρίσι, 14 Σεπτεμβρίου 1980: Πλήθος κόσμου παρακολουθεί τη συναυλία της Γιορτής της *Humanité*.
Paris, September 14, 1980: A large crowd turns out for the concert organized by *L'Humanité*.

CALIGULA
d'Albert CAMUS

mise en scène: Pierre Fabrice
CAUDONNE - Mouvements chorégraphiques: Jacques GIRAUD
COSTUMES & ACCESSOIRES: Anne-Marie BOUQUIN
Régisseurs par la COMPAGNIE DRAMATIQUE D'ADULTÈRE
TYLESICHO: Mikis Theodorakis
TYLESICHO: Mikis Theodorakis
BOURDAY: Anne-Marie BOUQUIN, Bernard BAUBIN
DAVID: Jean-Paul BENOÎT, Pierre FABRICE, Jacques GIRAUD
CAFÉ
CENTRE CULTUREL THIBAUD DE CHAMPAGNE, 16 rue Champagne,
10000 TROYES - Tél. 03 20 09 90 342

DE CHAMPAGNE
Troyes
du 11 au 30 mai
les 13, 19, 29 & 30 mai, à 20h.45
les 13 & 20 mai, à 15h.

COLLECTIVES: 15€ / moins de 20 ans, plus de 65ans: 10€
20€ / moins de 20 ans, plus de 65ans: 10€
CENTRE CULTUREL: 15€ / moins de 20 ans, plus de 65ans: 10€

ΕΛΛΙΝΑ 3

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

ΚΟΥΚΟΥ

INTRODUCTION

When we received the poster collection from the Theodorakis family for the production of this book, there were certain concerns we needed to address: final selection of posters, order of presentation and touch ups. There was a wealth of varied material – there were more than 350 posters from popular concerts, performances of symphonic works, theatrical plays and lyrical tragedies. The collection also included a small number of posters that dealt with political issues, book presentations, the release of albums and films, as well as an oil painting by Bost. Additionally, time as well as the fact that the posters had been kept in well-meaning but inexpert hands, had left their mark.

From a creative perspective, the material varied widely, ranging from highly aesthetic compositions to simple, no-frills announcements of events. However, we were not concerned with the artistic merit of the posters; what mattered most was their value as historical testimony that was being published for the first time. We decided to leave out those posters that were in very poor condition, while in the case of identical or similar posters for the same show given at different venues, we chose a representative one for this book.

In general, however, there was never a question of choosing only those that were of superior aesthetic quality. On the one hand, because Theodorakis himself wished to see the material published in its entirety; on the other, because the semantics of the various artistic approaches were of interest. Regardless of the importance or quality of a poster, the international stereotypes regarding Greek and Theodorakis' identity that guided the hand of the designer, can be discovered by anyone looking closely enough. Even run-of-the-mill works can be useful, simply for the associations they create as in the case of the Swiss flier announcing the April 1977 performances of Mikis Theodorakis, Shirley MacLaine, Black Sabbath and Lou Reed...

Faced with the challenge of presenting this disparate collection of posters in a logical, easily understood order, we examined a wide range of possibilities. One possibility was to present them according to the composer's creative periods. We ruled this out, however, since most times there was a wide chronological gap between the date of composition and when the work was first performed. We also considered categorizing them by genre, separating the popular concerts from the performances of symphonic works. But that wasn't feasible because it meant leaving out a number of posters that didn't fall under either category and, moreover, were not enough to create a new substantial category by themselves (let alone that the solution of a popular/symphonic

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν μας παραδόθηκε η συλλογή από αφίσες της οικογένειας Θεοδωράκη για την παραγωγή αυτού του λευκώματος, τα βασικά ζητήματα που μας απασχόλησαν ήταν η τελική επιλογή, η ταξινόμησή τους και το ρετούς. Το υλικό ήταν πλούσιο και εξαιρετικά ποικίλο: περισσότερες από 350 αφίσες για λαϊκές συναυλίες, εκτελέσεις συμφωνικών έργων, παραστάσεις θεατρικών έργων και λυρικών τραγωδιών. Σ' αυτές περιλαμβάνονταν και ένας μικρός αριθμός αφισών που αφορούσαν θέματα πολιτικής φύσεως, παρουσιάσεις βιβλίων, κυκλοφορίες δίσκων ή προβολές ταινιών καθώς και μία ελαιογραφία του Μποστ. Από την άλλη, η ηλικία των αφισών, καθώς και η αποθήκευσή τους από χέρια οικεία αλλά μη ειδικά, είχαν αφήσει τα ίχνη τους πάνω στο χαρτί.

Από εικαστική άποψη, το υλικό διέτρεχε ένα πλατύ φάσμα, από την υψηλής αισθητικής σύνθεση έως την χωρίς ιδιαίτερες φιλοδοξίες απλή αναγγελία μιας εκδήλωσης. Καθεαυτή η καλλιτεχνική αξία των αφισών, όμως, δεν μας απασχόλησε –προείχε η ιδιότητα του ιστορικού ντοκουμέντου, το οποίο άλλωστε παρουσιάζεται για πρώτη φορά σε ειδική έκδοση. Εκτός λευκώματος αφέθηκαν οι πολύ φθαρμένες αφίσες ενώ από τις πανομοιότυπες, που διέφεραν μόνο ως προς την ημερομηνία, επιλέχθηκε μία εκπρόσωπος για την έκδοση.

Γενικά, ωστόσο, δεν τέθηκε θέμα επιλογής των «αισθητικά καλύτερων». Από τη μια, επειδή ο ίδιος ο συνθέτης επιθυμούσε να δει το σύνολο του υλικού να δημοσιεύεται, αλλά και γιατί έχει ενδιαφέρον η σημειολογία των εικαστικών προσεγγίσεων. Άσχετα με το πόσο σημαντική ή ασήμαντη, ποιοτική ή όχι είναι μια αφίσα, τα διεθνή στερεότυπα για την ελληνική και θεοδωρακική ταυτότητα, που οδήγησαν το χέρι του κάθε σχεδιαστή, βρίσκονται εδώ για όποιον θελήσει να τα αναζητήσει. Χρήσιμη, επίσης, είναι και η παρουσία εντύπων της σειράς και μόνο για τους συνειρμούς που προκαλούν, όπως εκείνο το φέιγ-βολάν με το πρόγραμμα συναυλιών στην Ελβετία όπου ο Μίκης Θεοδωράκης γειτονεύει με τη Σίρλεϊ Μακλέιν, τον Lou Reed και το συγκρότημα Black Sabbath.

Μπροστά στο ετερόκλητο πλήθος των αφισών και στο ζητούμενο να τακτοποιηθούν με γνώμονα μία αναγνωρίσιμη, εύκολα αποδεκτή λογική, εξετάσαμε όλη την γκάμα των πιθανών λύσεων: Σύμφωνα με τις δημιουργικές περιόδους του συνθέτη; Όχι, γιατί τις περισσότερες φορές η σύνθεση ενός έργου και η παρουσίασή του στο κοινό απείχαν χρονολογικά. Μήπως κατά είδος –χωριστά, δηλαδή, οι λαϊκές συναυλίες από τις εκτελέσεις των συμφωνικών; Και πάλι όχι, γιατί η επιλογή αυτή άφηνε εκτός νυμφώνος έναν αριθμό αφισών που δεν ανήκαν στις κατηγορίες αυτές αλλά, επίσης, δεν μπορούσαν να συγκροτήσουν αξιόλογο Επίμετρο (για να μην πούμε ότι αυτή η λύση επέβαλε, με τον τρόπο της, έναν

works division, would seem to be imposing a sort of – God forbid! – class discrimination...). Another possibility was grouping them by specific works. However, the great number of posters of *Canto General* and *Zorba the Greek* in this collection would overshadow other important works which did not have extensive poster coverage and would therefore not be represented adequately. This of course, is understandable, especially in the beginning of Theodorakis' career when the family would only occasionally collect posters. But even later, during major tours when performers, friends and family members would travel to a different city for one or even two performances daily, there wasn't enough time for a systematic collection of posters. It is necessary therefore to emphasize that the posters presented in this book do not comprise an exhaustive list of performances of Mikis Theodorakis' works neither in Greece nor abroad.

Perhaps the biggest disadvantage of the above possible solutions is that a rich life's work and a creative genius that never fit neatly into specific moulds would be divided into parts. As Mikis Theodorakis wrote in the programme for the performance of "Songs of Eros and Love," held as part of the 2005 Athens Festival at the Athens Concert Hall: "For me, writing songs or composing symphonic works is one and the same [...] The essence of my musical expression remains the same; only the means of expression change."

In the end, we chose the simplest solution; that is, presenting the material chronologically and dividing it into three periods, each one defined by the one event that is without question a turning point for Greece, Greeks and Mikis Theodorakis: the dictatorship of 1967-74. Indeed, presenting the material in simple, chronological order was Theodorakis' suggestion from the start. Thus, the gradual evolution and international acclaim of Mikis Theodorakis' work is reflected, to a great extent, reliably.

As for the question of touching up the posters, we were faced with a series of other problems, such as signs of wear and tear due to age and folding; discoloration; traces of liquid adhesive that had been absorbed by the paper (many posters were glued to pieces of cardboard); even the case of two very large posters that had to be cut in half for easier storage. What guided us in our decision was the consideration that the purpose of this book is primarily to tell a story over time through pictures that are printed on paper. And that the marks time has left on the paper are also an integral part of the story, of the authenticity and of the charm of these posters. In other words, we considered these posters primarily as historical evidence and decided to touch up only those flaws which were extensive enough to distract the reader. Depending on the case at hand, and always aiming at keeping the original design and colour intact, some flaws were removed while others were made less visible.

The posters appear in sequence by year and usually by month. However, there are instances in which we bent the rules when we thought it more appropriate to emphasize the particular link between certain events, for example, or when we decided to give priority to the visual aspect of the material in order to emphasize aesthetic similarities. Of course, we did this only if it did not drastically disrupt the chrono-

ΜΙΚΗΣ

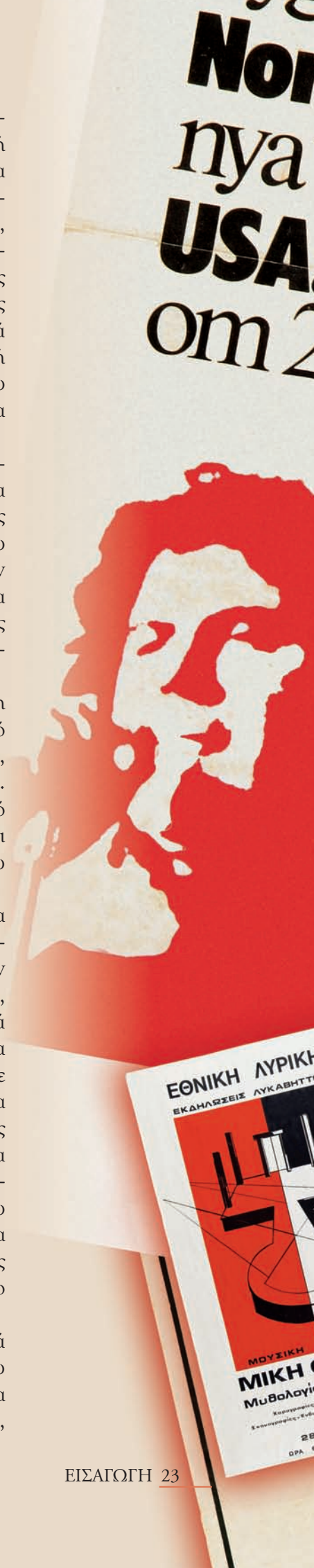
ανάρμωστο... ταξικό διαχωρισμό!). Δεν αποκλείστηκε ούτε η ομαδοποίηση κατά έργο. Μπροστά, όμως, στη συντριπτική αριθμητική υπεροχή του *Canto General* και του *Zorμπά*, αυτή η πιθανότητα άφηνε άλλα σημαντικά έργα σε αναιμικές, ατομικές ενότητες που δεν κάλυπταν διεξοδικά ή έστω συστηματικά το αντικείμενο. Γεγονός δικαιολογημένο αφού, ιδιαίτερα στην αρχή της σταδιοδρομίας του συνθέτη, οι αφίσες συλλέγονταν περιστασιακά από την οικογένεια. Αλλά και ύστερα ακόμη, στις περιόδους-μαμούθ όπου μουσικοί, τραγουδιστές, φίλοι και μέλη της οικογένειας ταξίδευαν κάθε ημέρα σε άλλη πόλη, δίνοντας καθημερινά μία ή και δύο συναυλίες, δεν υπήρχε πάντοτε ο χρόνος για τη συστηματική συλλογή αφισών. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι οι αφίσες του λευκώματος δεν αποτελούν διεξοδικό κατάλογο των συναυλιών με τα έργα του Μίκη Θεοδωράκη που εκτελέστηκαν στην Ελλάδα ή παγκοσμίως.

Ίσως το μεγαλύτερο μειονέκτημα αυτών των λύσεων είναι ότι κατακερμάτιζαν ένα πληθωρικό έργο ζωής και μια πηγαία δημιουργικότητα που ποτέ δεν μπήκε σε ξεκάθαρα καλούπια. Όπως έγραψε ο ίδιος ο Μίκης Θεοδωράκης στο πρόγραμμα της παράστασης με τα «Τραγούδια του Έρωτα και της Αγάπης», που δόθηκε στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών 2005, στο Μέγαρο Μουσικής, «για μένα το να γράφω τραγούδια ή να συνθέτω συμφωνικά έργα είναι ένα και το αυτό, (...) η ουσία της μουσικής μου έκφρασης παραμένει η ίδια και το μόνο που αλλάζει είναι τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιώ».

Στο τέλος, προτιμήθηκε η απλούστερη λύση, δηλαδή η ταξινόμηση του υλικού χρονολογικά και σε τρεις ενότητες, οι οποίες ορίζονται από το ένα γεγονός που αποτελεί αδιαμφισβήτητο ορόσημο για την Ελλάδα, τους Έλληνες και τον Μίκη Θεοδωράκη: την επταετία της δικτατορίας. Η απλή χρονολογική διαδοχή του υλικού χωρίς άλλο ειδικό καταμερισμό ήταν, μάλιστα, εξαρχής η πρόταση του συνθέτη. Αντικατοπτρίζεται έτσι με σχετική πιστότητα η σταδιακή εξέλιξη και η παγκόσμια αποδοχή του έργου του Μίκη Θεοδωράκη.

Στο ζήτημα του ρετούς, βρεθήκαμε μπροστά σε μια άλλη ποικιλία –προβλημάτων αυτήν τη φορά: κλιίδες γήρανσης ή ασθενειών του χαρτιού, αποχρωματισμοί, σκισίματα, φθορές από δίπλωμα, ίχνη από την κόλλα που πότισε το χαρτί (στις αφίσες που είχαν κολληθεί σε χαρτόνι), ακόμη και δύο πολύ μεγάλες αφίσες που είχαν φυλαχθεί αναγκαστικά κομμένες στα δύο. Οδηγός μας στάθηκε η σκέψη ότι αυτό το λεύκωμα πάνω από όλα διηγείται μια ιστορία σε βάθος χρόνου και τη διηγείται με εικόνες αποτυπωμένες σε χαρτί· και ότι τα σημάδια που άφησαν τα χρόνια πάνω στο χαρτί αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος αυτής της ιστορίας, της αυθεντικότητας αλλά και της γοητείας τους. Με άλλα λόγια προσεγγίσαμε τις αφίσες καταρχήν ως ντοκουμέντα και προχωρήσαμε κάνοντας ρετούς σε όσες αφίσες το πρόβλημα ήταν τόσο εκτεταμένο που αποσπούσε την προσοχή. Ανάλογα με την περίπτωση –και έχοντας πάντα κατά νου τη διατήρηση της σχεδιαστικής και χρωματικής ακεραιότητας του έργου–, κάποια σημάδια εξαλείφθηκαν ενώ άλλα έγιναν λιγότερο εμφανή.

Στη σελιδοποίηση οι αφίσες εμφανίζονται σε χρονολογική σειρά κατά έτος και συχνά κατά μήνα, υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις που παραβλέψαμε συνειδητά τον κανόνα: όταν θεωρήθηκε προτιμότερο να τονιστεί η ειδική σχέση μεταξύ ορισμένων εκδηλώσεων, για παράδειγμα,

logical order. While both the Greek and English copy has been placed side-by-side in the first part of the book, doing so in the second and central part of the book featuring the posters was considered undesirable as it would visually burden the layout. For this reason, to satisfy the reader's initial curiosity basic information from the captions in English appears next to each poster, but the full version of captions and additional information has been inserted in the back of the book as an appendix.

The captions provide basic information, such as work performed, date, venue, musicians, and performers. This information was derived primarily from the posters themselves, but was also provided by the Theodorakis family and found through additional research. Some posters are accompanied by text, either excerpts taken from Theodorakis' writings, or memories of events as he recounted them to Deputy of Florina Yiorgos Lianis, during their several hour-long sessions held specifically for this book. Finally, press reviews of performances in Greece and abroad also appear in the book. These were taken from the Mikis Theodorakis Archive at the Athens Concert Hall's "Lilian Voudouri" Great Music Library. (Reviews taken from non-English publications were first translated into Greek then into English.)

I would like to express a big "thank you", first and foremost to Mikis Theodorakis for his patience and understanding which he showed when responding to our queries, but also for his unfailingly wise suggestions and encouragement. I would also like to warmly thank Myrto Theodoraki for her kind cooperation and the effort she made in finding the additional information we requested for the posters. I am greatly indebted to Rena Parmenidou for her continuous help as well as her effective and discreet intervention throughout all stages of the book's production. A big thank you goes to Margarita Theodoraki and her associates for the photographic material they supplied and their help in general. Warm thanks are also due to Petros Pandis for his friendly attitude and his eagerness to provide material from his personal archive. I would also like to thank Maria Hatzara, Maria Farantouri's spokesperson and Dr. Gail Holst-Warhaft who translated into English, especially for us, a verse from Seferis' *Astyanax*, which appears in M. Farantouri's prologue. Finally, I would like to express my thanks to Deputy Yiorgos Lianis; author Vassilis Vassilikos; Olga Mentzafou, head curator at the National Gallery; Stephania Merakou, director of the "Lilian Voudouri" Great Music Library and her associate Valia Vraka, who in their own way contributed to this book.

This album featuring posters from the Mikis Theodorakis Archive is a visual testament to six decades of creativity and action, like a photo album of sorts that tracks a long and rich life's journey. We hope that its pages will take readers on a similar imaginary journey, placing them in stadiums, concert halls, churches or theatres all over the world, so that they too can get at least a taste of the great Greek composer's unique musical feats.

Maria Adamantidis
Editor

Miki
The

3. SINFONI

ή όταν προτιμήσαμε να πριμοδοτήσουμε την αισθητική πλευρά συνδυάζοντας έργα με εικαστικές συγγένειες. Με την προϋπόθεση, φυσικά, ότι αυτή η παρασπονδία δεν επέφερε ακραίες χρονικές ανατροπές. Οι λεζάντες δίνουν βασικές πληροφορίες (έργο, τόπο, χρόνο, συντελεστές), οι οποίες αντλήθηκαν, κατά πρώτο λόγο, από τις ίδιες τις αφίσες και από το ζεύγος Θεοδωράκη, καθώς και από συμπληρωματική έρευνα. Ορισμένες αφίσες συνοδεύονται από αποσπάσματα με τίτλο «Σε πρώτο πρόσωπο» ανθολογημένα από γραπτά του συνθέτη ή από τις αναμνήσεις του έτσι όπως τις αφηγήθηκε στον βουλευτή Φλωρίνης, Γιώργο Λιάνη, στη διάρκεια των πολύωρων συναντήσεων, που πραγματοποιήθηκαν ειδικά για την ετοιμασία του λευκώματος. Τέλος, στο Αρχείο Μίκη Θεοδωράκη της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης «Λίλιαν Βουδούρη», στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, εντοπίστηκαν και αναδημοσιεύονται εδώ επιλεγμένα ρεπορτάζ για συναυλίες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σε όλα τα ελληνικά αποσπάσματα διατηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτότυπου.

Ένα μεγάλο «ευχαριστώ» οφείλεται πρώτα από όλα στον Μίκη Θεοδωράκη για την υπομονή και την κατανόηση που έδειξε μπροστά στις συνεχείς δικές μας ενοχλήσεις σε όλη τη διάρκεια της ετοιμασίας του λευκώματος αλλά και για τις, πάντοτε, σοφές υποδείξεις του. Στη Μυρτώ Θεοδωράκη για την καλοσυνάτη συνεργασία και την επιμέλεια με την οποία φρόντισε να εξασφαλίσει τις συμπληρωματικές πληροφορίες που ζητούσαμε σχετικά με τις αφίσες. Στη Ρένα Παρμενίδου για την αμέριστη βοήθεια και την αποτελεσματική όσο και διακριτική διαμεσολάβησή της σε όλα τα στάδια παραγωγής του λευκώματος. Στη Μαργαρίτα Θεοδωράκη και στους συνεργάτες της για το φωτογραφικό υλικό και όλη τη βοήθεια γενικά που παρείχαν όποτε τους ζητήθηκε. Ειλικρινείς ευχαριστίες οφείλονται, επίσης, στον Πέτρο Πανδή για την καλή του διάθεση και την πρόθυμη παροχή υλικού από το προσωπικό του αρχείου. Στη Μαρία Χατζάρα, υπεύθυνη επικοινωνίας της Μαρίας Φαραντούρη, καθώς και στη Δρ Gail Holst-Warhaft που ειδικά για εμάς απέδωσε στα αγγλικά το δίστιχο από τον *Αστυνάκτα* του Σεφέρη στο κείμενο της Μ. Φαραντούρη. Και, τέλος, στον βουλευτή Γιώργο Λιάνη, στο συγγραφέα Βασίλη Βασιλικό, στην Όλγα Μεντζαφού, διευθύντρια Συλλογών και Μουσειολογικού Προγραμματισμού της Εθνικής Βιβλιοθήκης, στη Στεφανία Μεράκου, διευθύντρια της Βιβλιοθήκης «Λίλιαν Βουδούρη» του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών και στη συνεργάτριά της, Βάλια Βράκα, οι οποίοι, με διαφορετικούς τρόπους ο καθένας, συνέβαλαν στην υλοποίηση της έκδοσης.

Το λεύκωμα αυτό με τις αφίσες από το αρχείο του Μίκη Θεοδωράκη είναι ένα εικαστικό ντοκουμέντο έξι δεκαετιών δημιουργίας και δράσης, σαν άλλου είδους άλμπουμ για ένα μακρύ και πλούσιο ταξίδι ζωής. Σ' ένα ανάλογο νοερό ταξίδι ελπίζουμε να οδηγήσουν οι σελίδες του τον αναγνώστη και να τον εναποθέσουν μπροστά σε στάδια, μέγαρα, εκκλησίες και θέατρα σε κάθε γωνιά της Γης, για να πάρει μία μικρή, έστω, γεύση από τον μοναδικό μουσικό αγώνα του μεγάλου Έλληνα συνθέτη.

Μαρία Αδαμαντίδου
Επιμελήτρια

is
odorakis

The Music of

Μίκης Θεοδωράκης

Αθήνα, 1974: Ο Μίκης Θεοδωράκης, σε χαρακτηριστική στάση, την ώρα που διευθύνει, στο γήπεδο Καραϊσκάκη.
Athens, 1974: Mikis Theodorakis in a typical pose as he directs during a performance at Karaiskaki Stadium.

“We set thousands of fires
ablaze everywhere we went”

«Όπου κι αν πηγαίναμε,
ανάβαμε χιλιάδες φωτιές»

I came up with the idea of “popular” concerts for two reasons: a positive one and a negative one.

The negative: One year after the release of the *Epitaphios* album and my other songs, my music was banned officially and unofficially – radio, jukebox, etc. Only my albums had not been banned. But, for me that was not enough. I had to find a *new way* of bringing my music to the People, since my music was not appropriate for night clubs, neither the high-brow ones nor their low-brow counterparts.

The positive: I felt that under those historical circumstances (1960-1961) our People had been shut out, cut off from artistic and intellectual circles. It wasn't enough just for the Music to reach the People, the Creator had to as well. He had to stand in front of them, see them face to face; mainly as an act of moral substance and scale.

I remember my first two concerts which were held in places with symbolic meaning. One was at *Elefsina* so that I could link the new effort with Greek myths; the other in *Iraklio* so that I could draw strength from Crete, the land of my ancestors. Both took place in the summer of 1961.

I have experienced many moments that were very touching and emotional, in many countries all over the world because of the nature of my concerts. My concerts were a call for Freedom, for Struggle, for National, Political and Spiritual Liberation, for Power to the People. They were Anti-Imperialistic, Revolutionary, Liberating

Συνέλαβα την ιδέα των λαϊκών συναυλιών για δύο λόγους: Ο ένας λόγος ήταν ο αρνητικός και ο άλλος ο θετικός.

Ο αρνητικός: Ένα χρόνο μετά την κυκλοφορία του *Επιτάφιου* και των άλλων τραγουδιών μου, η μουσική μου είχε ήδη αποκλειστεί επίσημα και ανεπίσημα: Ραδιόφωνο, τζουκ-μποξ κ.λπ. Μόνο οι δίσκοι μου ήταν ελεύθεροι. Όμως, δεν μου έφτανε αυτό. Έπρεπε να βρω κάποιο *νέο τρόπο επαφής* των τραγουδιών μου με τον Λαό, αφού, επιπλέον, δεν ταίριαζαν ούτε με τα κοσμικά ούτε με τα λαϊκά κέντρα.

Ο θετικός: Θεωρούσα ότι σε κείνες τις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες (1960-1961) ο Λαός μας είχε μείνει ορφανός εκτός των τειχών, μέσα στα οποία είχαν κλειστεί οι καλλιτέχνες και οι πνευματικοί άνθρωποι. Δεν έφτανε να πάει εκτός των τειχών της Αθήνας μόνο το Έργο. Έπρεπε να πάει και ο ίδιος ο Δημιουργός και να σταθεί απέναντι στον απλό πολίτη ο επώνυμος καλλιτέχνης ενώπιος ενωπίω. Σαν πράξη κυρίως ηθικής ουσίας και μεγέθους.

Θυμάμαι τις δυο πρώτες μου συναυλίες, που έγιναν συμβολικά στην *Ελευσίνα*, για να ενώσω τη νέα προσπάθεια με τους ελληνικούς μύθους, και στο *Ηράκλειο*, για να πάρω δύναμη από τη γη της Κρήτης, τη γη των προγόνων μου. Και οι δυο το καλοκαίρι του 1961.

Στιγμές με μεγάλη συγκίνηση ένωσα πολλές, σε πολλές χώρες, σε όλη την οικουμένη. Γιατί ο χαρακτήρας

Αθήνα, θέατρο Λυκαβητού, 1966: Η Μελίνα Μερκούρη συγχαίρει τον Μίκη Θεοδωράκη.
Athens, Lycabettus Theatre, 1966: Melina Mercouri congratulates Mikis Theodorakis.

Αβάνα, Ιούλιος 1981: Ο Μ. Θεοδωράκης και ο Φιντέλ Κάστρο.
Havana, July 1981: M. Theodorakis and Fidel Castro.

and Regenerating in character. At the time, my music was associated with major popular movements of all kinds, primarily with anti-dictatorship struggles of peoples oppressed by their rulers, the same way we were, like the Spaniards, Portuguese, Turks, Palestinians, Iranians, Argentinians, Chileans and others. Thus, my concerts very often became a platform for the representatives of all those oppressed, who called on the audience to join them in their fight.

However, the nature of my Music also resonated strongly with young generations because my songs were simple, melodious, easy to understand, with wonderful lyrics that were translated into their own language. It was a humane music that aspired to become Art for the People. At the same time, it was also *Greek* music. It paved the way for poets and composers of other nationalities to create a new universal art form that would not be dominated by the art form established by the upper class of Central Europe and the United States. As artistic creator I left a certainty lingering in my wake, one that asserted, “*We can too.*”

The venue and the audience are two very important elements that can set the tone at a concert, either for better or for worse. However, this only applies to the beginning and end of a concert, because once the first note is played, you lose yourself in the music. When I conducted, I would have my back turned to the audience and for the most part, have my eyes closed. If the audience was particularly warm and responsive, and they almost always were – I would “reward” them with an encore and I would sing, many times for up to an hour afterwards. The album *Le Grand Finale* is proof of this, where I sing along with my vocalists after the end of the concert.

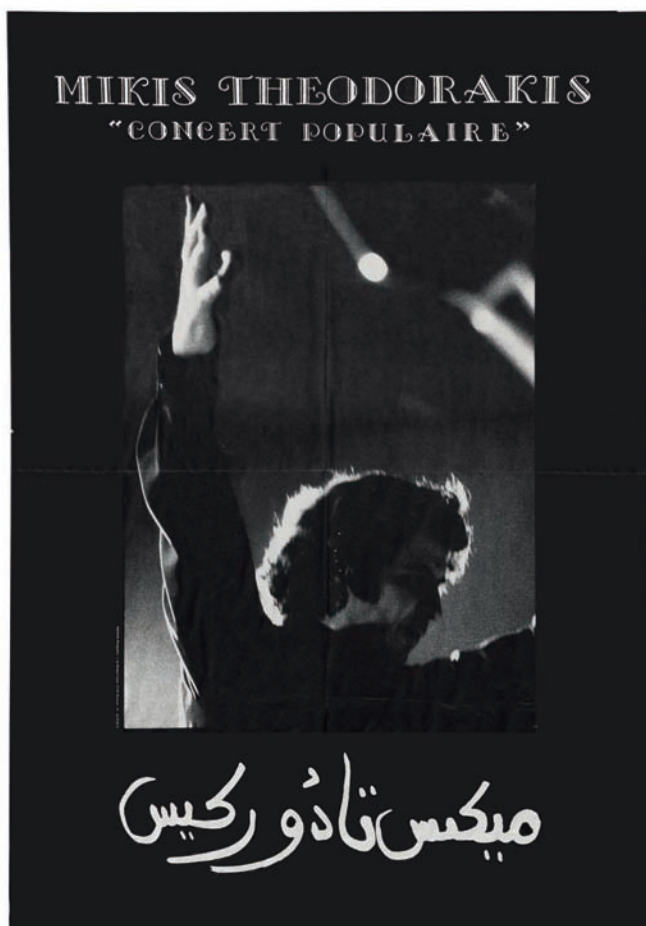
The oldest poster in this book is for a concert held at the Kentrikon Theatre in 1952. It’s a very old story, one that has faded in my memory. However, I remember that Hadjidakis did not perform because he had pneumonia. I was so awed with Kolassis and all the others, because I had just returned from exile and had been released from prison so that the world of music was still mythical for me. I think that this very first performance of my work was successful. It created a sensation and established me as a new, up-and-coming musician. At the time, this was very important for me personally but also for my family, who had not yet heard any of my work. Until then, all my musical compositions were on paper, mysterious and inanimate symbols...

των συναυλιών μου ήταν σάλπισμα Ελευθερίας, Αγώνα, Εθνικής, Πολιτικής και Πνευματικής Απελευθέρωσης, Λαϊκής Κυριαρχίας· ήταν Αντιιμπεριαλιστικός, Επαναστατικός, Αδέσμευτος και Αναγεννητικός. Συνδεόταν τότε με μεγάλα λαϊκά κινήματα κάθε είδους και, κυρίως, με τους αντιδικτατορικούς αγώνες των λαών που ζούσαν κάτω από την «μπότα» των δικτατόρων, όπως κι εμείς, π.χ. των Ισπανών, Πορτογάλων, Τούρκων, Παλαιστίνιων, Ιρανών, Αργεντινών, Χιλιανών και άλλων. Έτσι, συχνά, οι συναυλίες μου γίνονταν το βήμα εκπροσώπων όλων αυτών των καταπιεσμένων που καλούσαν τα ακροατήρια να παλέψουν μαζί τους.

Όμως, και ο χαρακτήρας της Μουσικής μου συγκινοῦσε ιδιαίτερα τη νεολαία, γιατί τα τραγούδια μου ήταν απλά, μελωδικά, κατανοητά, με υπέροχους στίχους, όπως τους άκουγαν μεταφρασμένους στη γλώσσα τους. Μια μουσική ανθρώπινη, που φιλοδοξούσε να γίνει Τέχνη για τον Λαό. Και επιπλέον ήταν μια μουσική ελληνική. Έδειχνε δηλαδή ένα δρόμο και για τους άλλους εθνικούς ποιητές και συνθέτες για την οικοδόμηση μιας νέας πανανθρώπινης τέχνης που να ξεφεύγει από την ηγεμονία της καθιερωμένης από τους μεγαλοαστούς της Κεντρικής Ευρώπης και των ΗΠΑ. Σαν καλλιτέχνης δημιουργός άφηνα στο πέρασμά μου μια βεβαιότητα: «*Μπορούμε κι εμείς!*».

Σε μια συναυλία, ο χώρος και ο κόσμος είναι δύο στοιχεία σημαντικά που σε προδιαθέτουν αρνητικά ή θετικά. Όμως, μονάχα στην αρχή και στο τέλος της συναυλίας. Γιατί από την αρχή, μετά την πρώτη νότα, αρχίζει η βύθιση στα άδυτα της μουσικής. Εγώ εξάλλου καθώς διπύθυνα, είχα την πλάτη γυρισμένη στο κοινό και στο μεγαλύτερο μέρος κλειστά τα μάτια μου. Εάν το κοινό ήταν ιδιαίτερα θερμό –και έτσι ήταν σχεδόν πάντα– τότε το «αντάμειβα» κάνοντας «μπιζ» και τραγουδώντας ο ίδιος πολλές φορές έως και μία ώρα επιπλέον. «Απόδειξη» γι’ αυτό είναι ο δίσκος *Le Grand Finale*, διάρκειας 60 λεπτών, όπου τραγουδώ ο ίδιος μαζί με τους τραγουδιστές μου μετά το τέλος της συναυλίας.

Η παλαιότερη αφίσα σε αυτό το βιβλίο είναι για τη συναυλία του 1952 στο θέατρο Κεντρικόν. Είναι μια πολύ παλιά ιστορία σβησμένη πια μέσα στη μνήμη μου. Πάντως ο Χατζιδάκις δεν έπαιξε, γιατί έπαθε πνευμονία. Με τον Κολάση και όλους τους άλλους είχα τόσο δέος, γιατί μόλις είχα βγει απ’ την εξορία και τη φυλακή και ο κόσμος της μουσικής ήταν ακόμη για μένα μυθικός. Αυτή η πρώτη-πρώτη εμφάνιση του έργου μου νομίζω ότι είχε επιτυχία. Έκανε αίσθηση και με επέβαλε ως ένα νέο μουσικό με προοπτική. Για κείνο τον καιρό αυτό ήταν πολύ σημαντικό τόσο για μένα όσο και για τους δικούς

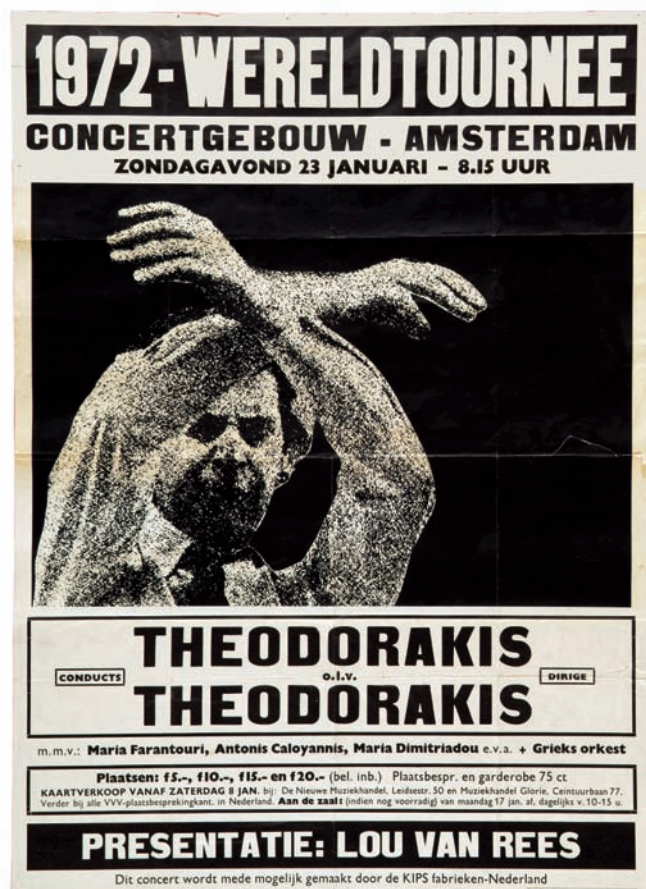
Αραβικός κόσμος

Αφίσα συναυλιών που δόθηκαν σε αραβική χώρα, πιθανότατα το 1972.

Poster for concerts held in the Middle East, 1972(;).

Το 1972 ήταν η δεύτερη, κατά σειρά, χρονιά που ο Μίκης Θεοδωράκης και οι συνεργάτες του έδωσαν δεκάδες συναυλίες στην Ευρώπη, στην Αμερική και στην Αφρική (Λίβανο, Τύνιδα, Αλγερία). Στο κάτω τμήμα της αφίσας αναγράφεται το όνομα του συνδέτη στα αραβικά.

60,5 x 86 εκ.

Άμστερνταμ

«Θεοδωράκης διευθύνει Θεοδωράκη»: Συναυλία, 23 Ιανουαρίου 1972, Concertgebouw, Άμστερνταμ.

Concert, January 23, 1972, Concertgebouw, Amsterdam.

Ερμηνευτές: Μαρία Φαραντούρη, Αντώνης Καλογιάννης, Μαρία Δημητριάδη κ.ά. Ελληνική λαϊκή ορχήστρα υπό τη διεύθυνση του Μ. Θεοδωράκη.

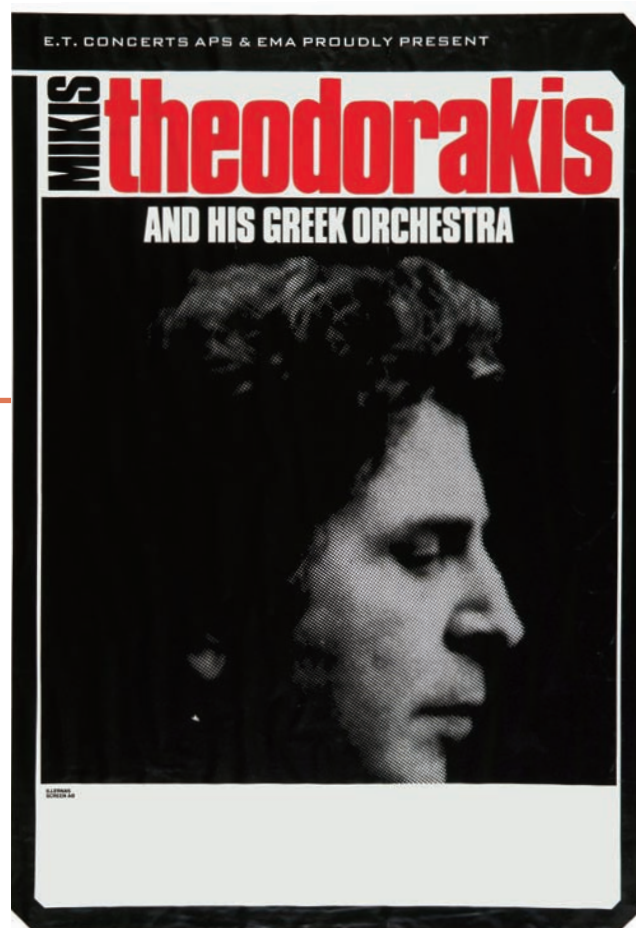
83 x 115 εκ.

Αγγλία

Αφίσα συναυλιών που έδωσαν ο Μίκης Θεοδωράκης και η ορχήστρα του στη Μεγάλη Βρετανία το 1972.

Concert poster, 1972, United Kingdom.

64 x 91 εκ.

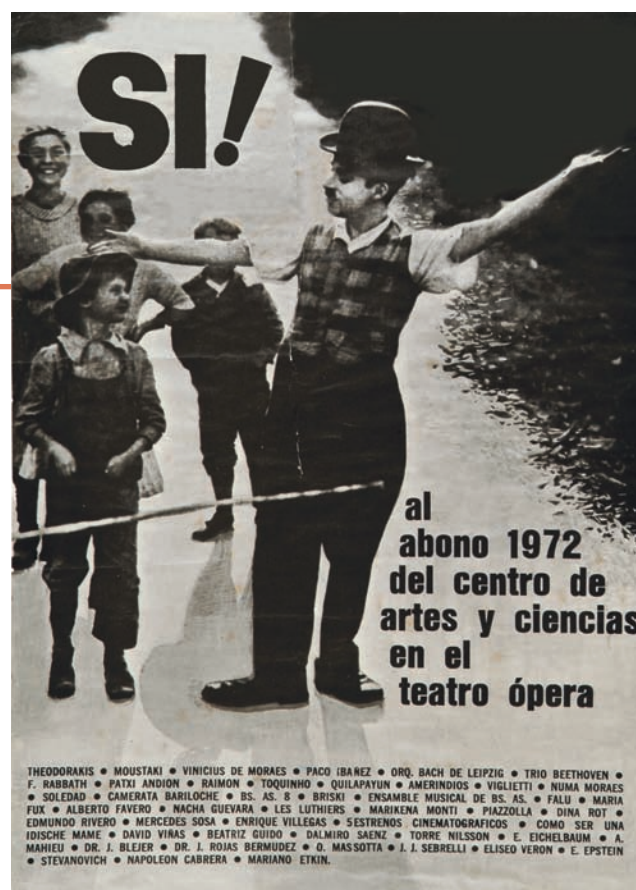
Μπουένος Άιρες

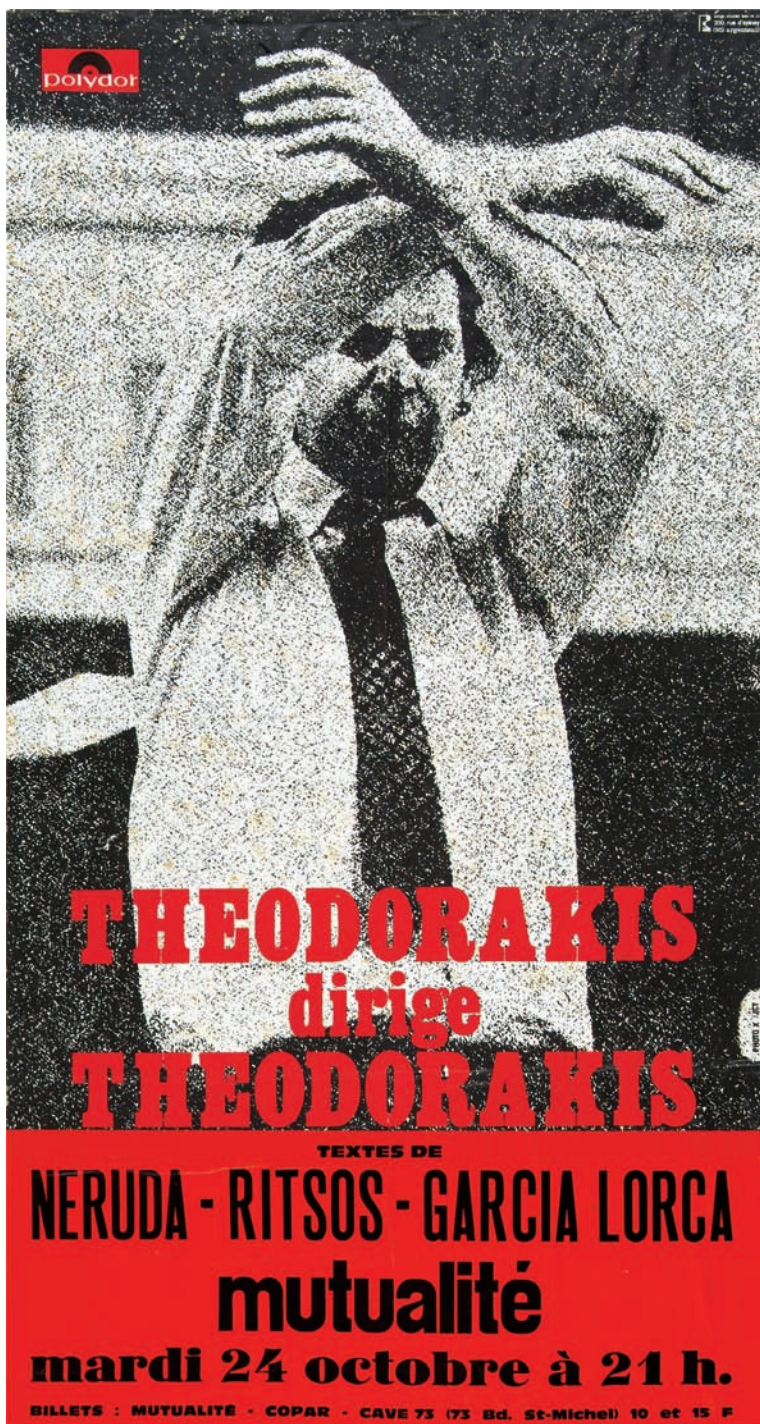
«Στην τέχνη και στις επιστήμες λέμε “ναι”!»: Καλλιτεχνική σεζόν 1972 του Κέντρου Τεχνών και Επιστημών στο Μπουένος Άιρες.

Poster for the Buenos Aires Center of Arts and Sciences, 1972. Mikis Theodorakis' name appears first among the participating artists.

Στη λίστα των καλλιτεχνών που συμμετείχαν, πρώτο αναφέρεται το όνομα του Μ. Θεοδωράκη.

47,5 x 66,5 εκ.

Παρίσι

«Θεοδωράκης διευθύνει Θεοδωράκη»: Συναυλία με έργα πάνω σε ποίηση των Neruda, Ρίτσου και Lorca, 24 Οκτωβρίου 1972, αίθουσα Mutualité, Παρίσι.

Concert, October 24, 1972, Mutualité Hall, Paris.

Ορχήστρα Μ. Θεοδωράκη με τη Μαρία Φαραντούρη και άλλους ερμηνευτές.

40 x 72,5 εκ.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΓΚΑΛΙΑΖΕΙ

(...) Ο Μίκης Θεοδωράκης βρήκε στη Mutualité ένα κοινό πιο φιλικό κείμενο απέναντι στους στόχους του, ένα έδαφος πιο πρόσφορο στις εκρήξεις της στρατευμένης μουσικής του. Ανάμεσα στο ακροατήριο και ο Φρανσουά Μιτεράν. (...) Το νέο του μουσικό σχήμα είναι πιο ελαφρύ, πιο αυθεντικό (...) αλλά το στιλ του παραμένει το ίδιο: το αγωνιστικό τραγούδι που μεταμορφώνει την ποίηση σε τρομερό όπλο. (...) Η Μαρία Φαραντούρη με τη ζεστή φωνή της κοντράλτο, είναι η πρωτιέρα των μακρών λιτανειών του, η αρχαία τραγωδός, η σύγχρονη Πασιονάρια. Τραγουδάει με πάθος, υποταγμένη ταυτόχρονα στη θύελλα που εξαπολύει ο Θεοδωράκης-Ζεϋς, που τα μακριά του χέρια ταλαντεύονται μπροστά στην ορχήστρα σαν τα φτερά ενός μαύρου πληγωμένου άλμπατρος.

Patrice de Nussac,
εφημερίδα *France-Soir*, 26 Οκτωβρίου 1972

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ:

ΖΩΝΤΑΝΟΣ, ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΣ, ΑΠΛΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ

(...) Είναι δύσκολο. Είναι δύσκολο να περιγράψει κανείς με ψυχραιμία, χωρίς να προδώσει το βαθύ συναίσθημα που εισπράξαμε, το συναίσθημα που προσέφερε ο Μίκης Θεοδωράκης στο κοινό, σε εμάς δηλαδή, τους τόσο ανέτοιμους και ασυνήθιστους σε αυτό το σπάνιο και ίσως μοναδικό γεγονός. Ένα θέαμα που δεν είναι θέαμα, μιας και τίποτε σε αυτό δεν έχει τα χαρακτηριστικά του θεάματος. Οι φωνές, οι ήχοι, τα τραγούδια. Τα πάντα δοσμένα στα σωστά μεγέθη. Κανένα στοιχείο δεν υπερισχύει των άλλων και όλα είναι αναντικατάστατα. (...) Όλα είναι δοσμένα με ακρίβεια και σιγουριά, αλλά ταυτόχρονα όλα είναι αυθόρμητα και αληθινά. (...)

Εφημερίδα *Nice Matin*, 15 Ιανουαρίου 1972

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ: ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΛΟΥΣΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΛΗ ΠΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΒΑΘΙΑ

ΣΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

(...) Η συναυλία γνώρισε ζωηρή, θερμή υποδοχή. Δόθηκαν τρία μπισ. Η βαθιά ουσιαστική επικοινωνία με το ακροατήριο επετεύχθη αμέσως. (...)

Jean Abel,
εφημερίδα *Le Provençal*, 17 Ιανουαρίου 1972

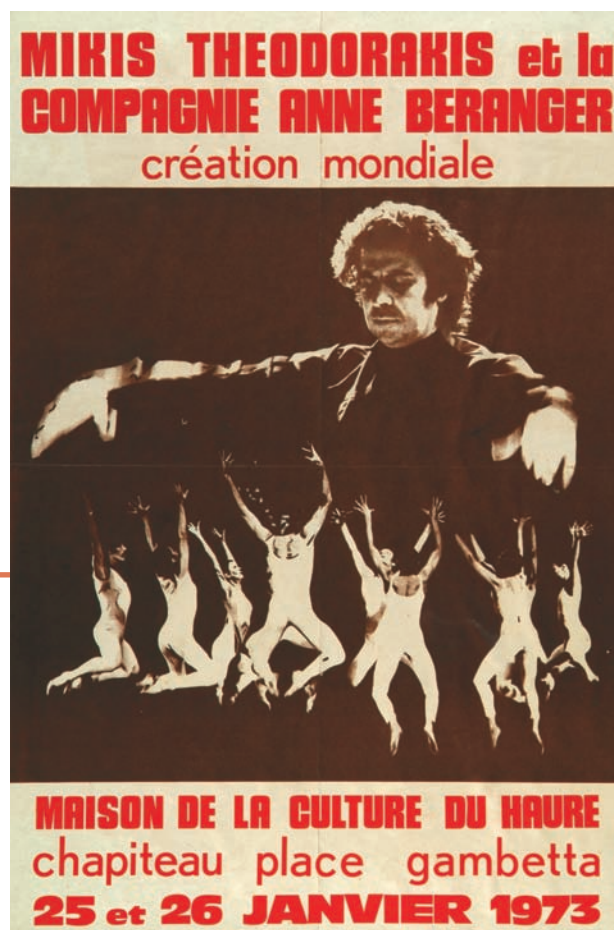
Χάβρη

Παραστάσεις του Μπαλέτου Anne Beranger πάνω σε μουσική Μ. Θεοδωράκη, 25 και 26 Ιανουαρίου 1973, Chapiteau Place Gambetta, Χάβρη.

The Anne Beranger Ballet Company stages performances based on the music of Mikis Theodorakis, January 25 and 26, 1973, Chapiteau Place Gambetta, Le Havre.

Μουσική διεύθυνση: Μ. Θεοδωράκης.

40 x 60 εκ.

Τελ Αβίβ

«Θεοδωράκης διευθύνει Θεοδωράκη»: Συναυλίες με λαϊκά και άλλα τραγούδια, 18, 21, 27 Φεβρουαρίου 1973, Μέγαρο Μανν Πολιτιστικών Εκδηλώσεων, Τελ Αβίβ.

Concerts, February 18, 21, and 27, 1973, Mann Auditorium, Tel Aviv.

Συμμετείχαν: Μαρία Φαραντούρη, Πέτρος Πανδής, Αφροδίτη Μάνου.

Η αφίσα αναφέρει ότι τα εισιτήρια για τις δύο πρώτες συναυλίες είχαν εξαντληθεί και τελικά, λόγω μεγάλης ζήτησης, προστέθηκαν και άλλες στις προγραμματισμένες τρεις. Στον ίδιο χώρο το συγκρότημα είχε δώσει συναυλίες και κατά την πρώτη του εμφάνιση στο Ισραήλ την προηγούμενη χρονιά.

50 x 70 εκ.

